

**İSTANBUL KÜÇÜKÇEKMECE  
GÖL HAVZASI KAZILARI  
EXCAVATIONS OF KÜÇÜKÇEKMECE LAKE BASIN  
(BATHONEA)**

BU KİTAP  
MARPORT KÜLTÜR HİZMETİDİR





T.C.  
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI



# İSTANBUL KÜÇÜKÇEKMECE GÖL HAVZASI KAZILARI

EXCAVATIONS OF KÜÇÜKÇEKMECE LAKE BASIN  
(BATHONEA)



ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

**ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI**  
İSTANBUL KÜÇÜKÇEKMECE  
GÖL HAVZASI KAZILARI  
EXCAVATIONS OF KÜÇÜKÇEKMECE LAKE BASIN  
(BATHONEA)

Yayımlayan  
*Nezih BAŞGELEN*

Editör  
*Şengül G. AYDINGÜN*

Yardımcı Editörler  
*Błażej STANISLAWSKI, Şeniz ATİK, Haldun AYDINGÜN, Dürdane KAYA, Ayberk ENEZ*

Fotoğraf Editörü  
*Haldun AYDINGÜN*

İngilizce Editör  
*Emre KURUÇAYIRLI*

Düzenleme  
*Erol BARLAS*

ISBN: 978-605-???-???-?

Sertifika No: 10459

**© 2017 Arkeoloji ve Sanat Yayınları Tur. San. Tic. Ltd. Şti.**

Hayriye Cad. Cezayir Sok. No: 5/2 Beyoğlu-İstanbul

Her türlü yayın hakkı saklıdır / All rights reserved.

Yayınevinin ve yazarın yazılı izni olmaksızın elektronik mekanik, fotokopi ve benzeri araçlarla ya da diğer kaydedici cihazlarla kopyalanamaz, aktarılamaz ve çoğaltılamaz.

Makalelerin içeriği ile ilgili sorumluluklar yazarlara aittir.

**Baskı-Cilt:**

Kitabevi/Satış Mağazası

**arkeo***pera*

Yeniçarşı Cad. No: 66/A

34433, Galatasaray

Beyoğlu-İstanbul

Tel.: 0212 249 92 26

[www.arkeolojisanat.com](http://www.arkeolojisanat.com) / [info@arkeolojisanat.com](mailto:info@arkeolojisanat.com)





UTKU KOYU

ANTİK FENER  
VE LIMAN

MRYMEX  
KANALI

Image © 2017 DigitalGlobe

Data SIO, NOAA, U.S. Navy, NGA, GEBCO

Google Earth

# İÇİNDEKİLER

## ÖNSÖZLER

“T.C. Kültür ve Turizm Bakanı **Prof. Dr. Numan KURTULMUŞ**’un Önsözü”

“Kocaeli Üniversitesi Rektörü **Prof. Dr. Saadettin HÜLAGÜ**’nün Önsözü”

“Polonya Cumhuriyeti Türkiye Büyükelçisi **Maciej LANG**’ın Önsözü”

“Marport Yönetim Kurulu Başkanı **Lucien ARKAS**’ın Önsözü”

“İstanbul’un İkinci Tarihi Yarımadası: Bathonea”  
Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşar Yrd. **Ahmet Emre BİLGİLİ**

Kazıya Başlarken .....	XIX
<b>R. Haldun AYDINGÜN</b>	
Nehir-Göl-Deniz Birleşiminde Bir Kazı Yeri (İlk Beş Yıllık Çalışma) .....	1
An Excavation Site at the Junction of River-Lake and Sea (Works of the First Five Years).....	13
<b>Şengül G. AYDINGÜN</b>	
Bathonea İsmi Üzerine Veriler ve Yorumlar .....	85
Scientific Data and Comments About the Name of Bathonea .....	93
<b>Şengül G. AYDINGÜN</b>	
Küçükçekmece Gölü Havzasının Jeomorfolojik Özellikleri .....	117
<b>T. Ahmet ERTEK – Hakan KAYA</b>	
Küçükçekmece Lagünü’nün Çevre Manyetizması ve Paleoklimsel Yorumu .....	125
<b>Özlem MAKAROĞLU</b>	
Geç Antik Çağ’da İstanbul’un Batısındaki Arazinin Tarihi Coğrafyası .....	135
<b>Mustafa H. SAYAR</b>	
Avcılar–Firuzköy Yarımadası 1. Derece Arkeolojik Sit Alanında Yapılan Jeofizik Araştırmalar.....	143
<b>Ertan PEKŞEN–İsmail KAPANVURAL – Şerif BARIŞ</b>	
<b>Türker YAS – Hamdullah LİVAOĞLU</b>	
Tunç Çağlarında Karadeniz-Marmara-Akdeniz Arasında Bir Aktarma Limanı: Küçükçekmece .....	153
<b>Haldun AYDINGÜN</b>	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazılarında Yapılan Jeofizik Araştırmalar .....	165
<b>Ercan ERKUL – Harald STÜMPEL – Ertan PEKŞEN – Türker YAS -</b>	
<b>İsmail KAPANVURAL – Şerif BARIŞ</b>	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları 2012-2015 Mimari Belgeleme/ Rölöve Çalışmaları.....	175
<b>Asuman YARKIN YEŞİLIRMAK</b>	

Küçükçekmece Gölü Sonar Tarama Çalışmaları .....	203
<b>Hakan ÖNİZ</b>	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Büyük Sarnıç.....	217
<b>Kerim ALTUĞ</b>	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Antik Çağ Su Temin Tünelleri .....	229
<b>Ali Hakan EĞİLMEZ – Emre KURUÇAYIRLI – Metin ALBUKREK</b>	
<b>Gülşen KÜÇÜKALİ – Şengül G. AYDINGÜN</b>	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazılarında Tespit Edilen Ahşap Bir Kapının Metal Aksanı ve Modellemesi .....	253
<b>Ayberk ENEZ</b>	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Geç Antik Çağ Unguentariumları-2013 .....	275
<b>Dürdane KAYA</b>	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Geç Roma-Erken Bizans Dönemi Kandil Buluntuları .....	295
<b>Ahmet ASLAN – Şengül G. AYDINGÜN - Ayberk ENEZ</b>	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazılarında Ele Geçen Dipintolu LR2 ve Damgalı LR13 Amphoraları .....	313
<b>Ülkü KARA</b>	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazılarında Bulunan Amphora Tıpları .....	323
<b>Dürdane KAYA – Ahmet ASLAN</b>	
Bizans Dönemi Sırlı Seramikleri Hakkında Kısa Bir Değerlendirme .....	333
<b>Gülsüm TÜRKMEN</b>	
Ortaçağ'dan Bir Kurban Sahnesi .....	349
<b>Şengül G. AYDINGÜN - Gülsüm TÜRKMEN</b>	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Geç Antik Dönem Cam Buluntuları.....	353
<b>Şeniz ATİK – Merve ÖZKILIÇ</b>	
Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Osmanlı Lüleleri .....	379
<b>Dürdane KAYA – Barış ÖZMEN</b>	
Küçükçekmece Göl Havzası Kazılarında Bulunan Sikkeler ve Yerleşim Tarihine Katkıları .....	395
<b>Oğuz TEKİN</b>	
Küçükçekmece Gölü'nün Kuzeyinde Yer Alan Arkeolojik Sit Alanına İlişkin Floristik Gözlemler.....	403
<b>Tamer ÖZCAN</b>	
Küçükçekmece Göl Havzasında Tespit Edilen Kelebek Türleri.....	417
<b>Bülent ŞEKER</b>	



Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea ?) Kazıları Arkeozoolojik Analizleri .....	423
<b>Vedat ONAR - Özlem SARITAŞ</b>	
İstanbul'un İlk "Ören Yeri-Kent Parkı"; Bathonea ? Projesi .....	431
<b>Asuman YARKIN YEŞİLİRMAK</b>	
Bathynias - About Identification and Localisation of the Ancient River .....	443
<b>Olga WEGLARZ</b>	
Concerning The Identification Of The Site Excavated On The Küçükçekmece Lake (Turkey) - A Study Of Greek And Latin Written Sources About The Ancient Settlement Of Melantias .....	455
<b>Olga WEGLARZ</b>	
Relics of St. Mammes In Langres And The Byzantine Empire. Side Remarks From The Project Stambul/Constantinople Kucukcekmece-The Destination Port Of The Way From The Varangians To The Greeks, A Centre Of "Byzantinization" Of The Rus' Community .....	463
<b>Tomasz PELECH</b>	
Cult Centers of St Mamas in Constantine Porphyrogenitus' Works Side Remarks from the Project: <i>İstanbul/Constantinople - Küçükçekmece - The Destination Port of the Way from the Varangians to the Greeks, a Centre of "Byzantinization" of the Rus' Community</i> .....	469
<b>Konrad SZYMAŃSKI</b>	
Project: "Constantinople/Istanbul- Küçükçekmece The Destination Port of the Way from the Varangians to the Greeks, a centre of 'Byzantinization' of the Rus' Community" - Aims, Sources And Objectives Constantinople / İstanbul-Küçükçekmece Varangianlar'ın Yolu Türkiye- Polonya Ortak Projesi (Hedefler, Kaynaklar ve Amaçlar) .....	485
<b>Błażej STANISŁAWSKI</b>	
Harita ve Arşivlere Göre Küçükçekmece Gölü'nün Jeostratejik Konumu Ve Tarih Boyunca Kent Planlamasında ki Önemi (Regio – XIV ?) .....	505
<b>Oğuz CEBECİ</b>	
ÖZETLER .....	543
HAVA FOTOĞRAFLARI (Murat ÖZTÜRK) .....	557
TEŞEKKÜR .....	569



## GEÇ ANTİK ÇAĞ'DA İSTANBUL'UN BATISINDAKİ ARAZİNİN TARİHİ COĞRAFYASI

Mustafa H. SAYAR\*

Byzantion şehir devletinin Trakya Bölgesi'ndeki arazisi, Konstantinopolis'in 11 Mayıs 330'da Roma İmparatorluğu'nun başkenti olmasıyla birlikte büyük ölçüde imparator ve senatör arazisi olarak düzenlendi.<sup>1</sup> Bu alanda artık köylerin yanı sıra askeri birliklerin konuşlandığı garnizonlar ve görkemli sayfiye yapıları yer almaktadır. Anastasius döneminde Karadeniz ile Marmara Denizi arasında Silivri'nin batısında Sinekli-Karacaköy hattında inşa edilmiş olan Uzun Duvar (Makra Teikhe) adlı sur<sup>2</sup>, yeni başkent in batısındaki arazinin en uç sınırındaki söz konusu yeni bölgeyi kapalı bir alan haline getirerek sınırlamıştır (Prokop. De. Aed. IV.9.2-8).

Konstantinopolis'in çevresindeki arazisinin nasıl yönetildiğine ilişkin herhangi bir somut bilgi henüz yoktur. Bölgenin, ne başkent in yönetiminden sorumlu *prefectus urbi* ünvanını taşıyan yöneticiye ne de Herakleia'da bulunan *Europa* eyaleti yönetim merkezinde bulunan *vicarius* 'a bağlı olmadığı anlaşılmaktadır.

Karadeniz ile Marmara Denizi arasında kalan, doğusunda İstanbul Boğazı'nın çevrelediği bu bölge üzerinde Delkos (Terkos; bugün Durusu), Küçükçekmece ve Büyükçekmece adlarını taşıyan üç lagün (kıyı gölü) bulunan son derece verimli ve jeostratejik önemi büyük bir yarımada dır. Alanda bulunan iki büyük yerleşme yeri olan Athyra (Büyükçekmece) ve Rhegion (Küçükçekmece) Hierokles'in Synekdemos listesinde yer almamaktadır. Bu durum, her iki yerleşmenin de bağımsız bir yönetime sahip olmadıklarını göstermektedir. Küçükçekmece ve Büyükçekmece gölleri çevresindeki araziler neredeyse tümüyle imparatora ve senatörlere ait arazilerdir.

MS 5. yüzyılın başında inşa edildiği bilinen Konstantinopolis'in kara surları ile aynı yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olan Anastasius (Uzun Duvar) adlı sur arasındaki arazide *vicarius* rütbesinde iki yöneticinin görev yaptığı anlaşılmaktadır. Yöneticilerden biri Doğu'nun *praetorian praefekti* olan sivil yönetici diğeri de *magister militum praesentalis* olarak tanımlanan askeri yöneticidir. Bu iki yöneticinin yönetimi altındaki söz konusu bölgenin ayrı bir eyalet olarak tanımlandığı anlaşılmaktadır. 535 yılında bu iki yönetim birimi birleştirilerek *praetor Iustinianus in Thracia*, adıyla tek bir yönetim birimine dönüştürülmüştür. Bölgedeki kamu yapılarının inşasından sorumlu olan bu yeni yönetim biriminde askeri ve sivil güç tek elde toplanmıştır (Wiewiorowski 2011: 385-410). Ancak *praetor*'un yargısal yetki kullanma alanına belki de Hebdomon (Bakırköy) dâhil değildi. Bu tahmin doğruysa Hebdomon'un yeni başkent

\* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, [mhsayar@gmail.com](mailto:mhsayar@gmail.com)

1 Byzantion'un Konstantinopolis adıyla imparatorluğun yeni başkenti haline dönüşmesi hakkında: Janin 1964: 4-6; Dagron 1974; Müller-Wiener 1977: 19 vd. (Türkçe çevirisi için: Müller-Wiener 2002); Mango 1985; Berger 1988; Lilie 2003: 44. Konstantinopolis'in başkent olması ve burada oluşan yeni yönetim merkezindeki kurumların oluşma süreçlerine ilişkin tartışma hakkında: Alföldi 2004.

2 Anastasius surlarında geçen yüzyıl yapılan araştırmalar hakkında: Croke 1982: 74-78; Crow ve Ricci 1997: 235-262; Meier 2009: 146-147.

Konstantinopolis'in bir parçası olarak kabul edildiği anlaşılmalıdır.<sup>3</sup> Prokopios'un bu tahminini ileri sürdüğü yapılar hakkındaki kitabını Geç Antik Çağ'da Roma devletini yöneten merkezi idarenin coğrafyasına tümüyle bağlı kalarak yazmış olduğunu gösteren bir kanıt olarak da değerlendirilebilir. Prokopios'un birinci kitabı büyük ihtimalle Konstantinopolis'in *praefectur*'unun arşivinden yararlanılarak yazılmıştı. Dördüncü kitap ise tümüyle İlyricum ve Trakya yönetim sistemlerine değinilerek yazılmıştı. Belki de Prokopios'un birbirine komşu iki yerleşme yeri olan Hebdomon ve Rhegion'dan farklı kitaplarda bahsetmesi bundan kaynaklanmaktadır.<sup>4</sup>

Hebdomon'dan sonraki ilk büyük yerleşme Küçükçekmece Gölü'nün güneydoğu köşesinde bugün Cennet Mahallesi'ne uzanan yolun başlangıcındaki tepenin üzerinde yer alan Rhegion idi. Prokopios'un verdiği bilgilere göre İmparator Justinianus, Rhegion ile Strongylon Kalesi (Kyklobion=Zeytinburnu) arasındaki yolu tamir ettirmişti. Tamir çalışmaları sırasında MS 4. yüzyılın ilk yarısından beri tahta bir köprüyle geçildiği tahmin edilen göl ile denizin birleştiği yerde taş köprü inşa edilmiştir (Prokop. De Aed. IV.8). Bu yerleşme yerinde Arif Müfid Mansel 1940'lı yıllarda Rhegion'un bulunduğu tepede yaptığı kazılarla, kaynaklarda bahsedilen ve MS 5-6. yüzyıllarda inşa edilmiş olan büyük bir imparatorluk sarayı kalıntılarını ortaya çıkarmıştır. Söz konusu kalıntılardan bugün sadece birkaç duvar kalıntısı ve birkaç granit sütun gövdesi parçası kısmen görülebilir durumdadır.<sup>5</sup>

Son yıllarda Kocaeli Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Şengül Aydıngün başkanlığındaki heyet tarafından Küçükçekmece Gölü'nün kuzeybatısında yapılan kazılar sırasında etrafı sur duvarlarıyla tahkim edilmiş geniş bir alana yayılan kalıntılar ortaya çıkarılmıştır.<sup>6</sup> Bunlar arasında tekne bağlamaya yarayan rıhtım kalıntıları, sarnıç kalıntıları ve oldukça iyi korunmuş su kanalları ile tuğla duvarlı ve zemini *opus sectile* döşemeli yapı kalıntıları burada Geç Antik Çağ'da inşa edilmiş olan bir saraya ait yapılar topluluğunun varlığının ihtimal dâhilinde olduğuna işaret etmektedir. Bölgede belki de Ammianus Marcellinus'un bahsetmiş olduğu ve İmparator Valens'in Balkanlardan Trakya'ya inen Gotlarla savaşmak üzere 378 yılında Edirne'ye<sup>7</sup> doğru yola çıkmadan önce doğudan gelecek seçkin birlikleri birkaç hafta beklediği Melantias Sarayı'nın yeridir<sup>8</sup>. Küçükçekmece Gölü'nün iki kıyısında imparatorluk sarayı kalıntılarının olması Küçükçekmece Gölü ve Marmara Denizi kuzey sahili boyunca bu tür sayfiye yapıları ve yerleşme yerleri inşa edilmiş olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Benzer yerleşme yerleri daha batıdaki diğer bir kıyı gölü (lagün) olan Athyra (Büyükçekmece) Gölü kıyısında da oluşmuştur (Külzer 2008: 270-274). Son yıllarda yaz ve sonbahar aylarında gölün su seviyesinin düşmesiyle göl çevresinde daha önce bilinmeyen bazı Eskiçağ ve Ortaçağ yerleşmelerinin izleri gün yüzüne çıkmaya başlamıştır.<sup>9</sup> Johannes Chrysostomos'un hayatından bahsettiği eserinde Palladius, Athyra'dan tahkim edilmiş bir yerleşme (φρούριον) olarak bahsetmektedir. Prokopios ise Athyra'nın bir şehir olduğunu yazar (πόλις). Justinianus, Athyra'da bir sarnıç yaptırmış ve surlarını tamir ettirmiştir.<sup>10</sup> Athyra daha sonraki yüzyıllarda buradan geçen seyyahlar tarafından tahkim edilmiş bir yerleşme yeri

3 Bu tahmininden Prokopios, yapılar hakkında yazdığı eserinin birinci kitabında dolaylı olarak bahseder: Prokop. De Aed. I.11.16. Ancak aynı eserin dördüncü kitabında Konstantinopolis'in batısındaki yapılardan bahsetmeye Rhegion yapılarını anlatarak başlar: Prokop. De Aed. IV.9.15.

Hebdomon hakkında: Külzer 2008: 391-395.

4 Cyril Mango'nun Rhegion'un Konstantinopolis'teki 14. bölge olduğuna ilişkin görüşü hakkında: Mango 2002: 449-455.

5 Rhegion hakkında: Eyice 1978: 2-10; Eyice 1977-1978: 57-123; Külzer 2008: 615-618.

Rhegion kazıları hakkında: Ogan ve Mansel 1942: 1-36; Mansel 1951: 255-260; Ćurčić 2010: 91-92.

6 Bu çalışmalar hakkında: Aydıngün ve Öniz 2009: 8-21; Aydıngün 2010: 171-176.

7 Valens'in Edirne Savaşı ve orada ölümü hakkında: Sayar 2013: 28-33.

8 Melantias hakkında: Amm. Marc. 31,11; Jireček 1877: 53; Külzer 2008: 526-527.

Külzer, Melantias'ı Büyükçekmece ile Küçükçekmece arasında bu göllerin kuzeyinden geçen ve Balkanları İstanbul'a bağlayan yol üzerinde İstanbul yakınlarında yeri tam olarak belirlenemeyen bir yerleşme olarak tanımlamaktadır. Melantias'ın Küçükçekmece Gölü ile Ispartakule arasında lokalize edilmesi önerisine ilişkin bkz.: Sayar 2015: 187-194.

9 Büyükçekmece Gölü kıyısında son yıllarda ortaya çıkan buluntular hakkında Aydıngün vd. 2015: 1-12.

10 Pall. Chrys. 15; 16 (PG 47); Prokop. De Aed. IV.8.

olarak tanımlanmıştır. Prokopius, Athyra yakınlarında Justinianus'un etrafını surla çevirdiği Episkopeia adında bir yerleşmeden bahsetmektedir (Prokop. De Aed. IV.8.19). Burası belki de halen Büyükçekmece Gölü'nün kuzeybatı kıyısında daha önceki adı Papazburgaz olan Ahmediye Köyü'nün hemen doğusunda kalıntıları görülen kale ile özdeş olabilir.<sup>11</sup> Ahmediye Köyü'nün bulunduğu tepenin üzerinde bir Eskiçağ köyü ya da çiftliğinin bulunduğu, burada bulunmuş olan bir Roma İmparatorluk dönemi mezar steli sayesinde belgelenebilmektedir.<sup>12</sup>

Episkopia için önerilebilecek diğer bir yerleşme yeri de bugünkü Çatalca olabilir. Büyükçekmece Gölü'ne yakın yerleşme yerleri arasında Çatalca, günümüze iyi durumda korunmuş surlarıyla ulaşılmış en dikkat çeken Ortaçağ yerleşmesidir. Bazı araştırmacılar da Çatalca'da Metrai yerleşmesinin lokalize edilmesini önermektedirler.<sup>13</sup> Prokopios'un eserinde Episkopia'nın surlarının üstün tahkimat niteliğine vurgu yapması, bölgede askeri tesislerle donatılmış bir arazinin oluşturulduğunu ve askeri tahkimatın doruk noktasına Anastasius surları adını taşıyan Uzun Duvar (Makra Teikhe) ile ulaşıldığını göstermektedir. Yaklaşık 64 km uzunluğundaki Uzun Duvar MS 5. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olup Konstantinopolis ile Marmara Denizi'nin kuzey sahilinde bulunan bir Trak yerleşmesi iken giderek gelişen Selymbria (Silivri) arasındaki banliyölerin gelişmesini ve bu bölgenin savunulmasına verilen önemi göstermektedir.<sup>14</sup> İmparatorluğun stratejik karar alma kurumlarının bu bölgenin önemini Uzun Duvar'ın inşa edilmesinden yaklaşık bir yüzyıl önce kavramış olduklarını daha MS 5. yüzyılın başlarında II. Theodosius döneminde Selymbria ve Perinthos-Herakleia şehirlerini surlarla koruma altına almaları göstermektedir.

Derkos ya da Delkos, Konstantinopolis'in 40 km kuzeybatısında ve Anastasius surlarının 22 km kadar doğusundadır.<sup>15</sup> Justinianus döneminde bazı monofizit din adamları buraya sürgüne gönderildiler (Stamoules 1934: 218-221). Delkos, MS 8. yüzyıl piskoposluk listelerinde yer almaktadır. Göl, uzun zaman İstanbul'un su ihtiyacını karşılayan en önemli kaynaktı. Tahkim edilmiş bir yerleşme yeri olan Delkos ya da Derkos bugün Durusu adını taşımaktadır. Burada günümüzde bazı sur duvarı kalıntıları görülmektedir. Eskiçağ'da bu gölün etrafında bazı köy yerleşmelerinin bulunduğu<sup>16</sup> ve bunların tapınımda bulunduğu yerel tanrı kültlerinin varlığı, civarda ele geçen adak stelleri sayesinde belgelenmiştir.<sup>17</sup>

Derkos yerleşmesinin 5 km kuzeyinde Karaburun adını taşıyan bir kaya yükseltisi üzerinde Philea adında bir liman yerleşmesi yer almaktadır. Burası İstanbul Boğazı'ndan çıkıp batıya döndüğünde ulaşılan ilk limandı.<sup>18</sup> Söz konusu bölgede, Batı Karadeniz sahili boyunca yol olarak İstanbul Boğazı'na giriş yapmak için yaklaşan gemilerin buradaki sahili ve Terkos Gölü'nün kuzey kıyısını boğaz girişi sanarak karaya oturmalarını önleyen bir külte ait olduğu düşünülen Heros Stomianos'a sunulan adak stelleri bulunmuştur.<sup>19</sup>

MS 3. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun içine düştüğü kriz sırasında İstanbul Boğazı, Güneydoğu Trakya ve Marmara Bölgesi askeri strateji bakımından çok büyük önem kazanmıştır. İmparatorluğun jeopolitik önceliklerinin bu bölgeye kaydırılmasında artan doğu seferleri nedeniyle asker sevkiyatı ge-

11 Bu kalenin Episkopia için önerilmesi hakkında : Külzer 2008: 353-354.

12 Bu mezar steli ve çevrede bulunmuş olan diğer mezar stelleri ile bunların buluntu yerleri hakkında: Sayar 1982: 291-295; SEG 1982: XXXII 666; Lajtar 2000: 109 no. 110. Ahmediye köyü hakkında: Külzer 2008: 239-240.

13 Külzer, Çatalca'da Metrai yerleşmesini lokalize etmektedir: Külzer 2008: 533-535.

14 Selymbria (Silivri) hakkında: Külzer 2008: 635-643.

Selymbria ve çevresinde bulunmuş olan Antik Çağ yazıtları hakkında: Lajtar 2000: 265-298 nos. S. 1-S. 66.

15 Derkos ya da Delkos hakkında: Gaitanou-Gianniou 1939: 161-209; Capizzi 1969: 204; Sayar 2002: 101-102; Sayar 2006: 14; Külzer 2008:330-332.

16 Terkos Gölü çevresinde bulunan mezar yazıtları hakkında: Lajtar 2000: 156 no. 201 ve 168 no. 225.

17 Bu adak yazıtları hakkında: Robert 1955: 38-45; Lajtar 2000: 52 vd. no. 21 (Terkos); 53 vd. no. 22; 56 no. 23 (Terkos).

18 Philea hakkında: Tab. Peut. pafta VII, VIII; Külzer 2008: 585-587.

19 Bu külte hakkında: Robert 1959: 195 (Robert 1989: 225); Lajtar 2000: 58-60, no 25-29.

rekliliğinin artmasıyla kara ve deniz yollarının Boğazlar ve Marmara Denizi bölgesinde kesişmesi büyük rol oynamaktadır. *Via Egnatia*<sup>20</sup> ve özellikle *Via Militaris*<sup>21</sup> üzerinden sevk edilen askeri birliklerin güvenliği ve onların işleri başta olmak üzere her türlü gereksinimlerinin karşılanması bu yol güzergâhındaki şehirlerin önemini arttırmıştır. Bu bölgede Byzantion'un başkent olarak seçilip Konstantinopolis adıyla imparatorluğun en önemli merkezi konumuna gelmesi, tüm yakın çevresinin de gelişim sürecini değiştirmiştir. Daha önce Byzantion şehir devletinin arazisindeki köylerin bulunduğu dikkat çekmeyen küçük yerleşmeler<sup>22</sup> kırsal alanda artık yeni kurulan Europa eyaletinin toprakları üzerinde yeni başkenti korumaya ve yeni iletişim imkânları yaratmaya yönelik yeni merkezlere dönüşmeye başladılar. İmparatorluğun devlet gücüyle yaptığı müdahalelerle daha önceleri küçük yerleşmeler konumunda olan köyler etrafları surlarla çevrilerek savunma güvencesi elde ettiler ve imparatorluğun kendilerine sağladığı daha başka birçok ayrıcalıktan yararlanma fırsatı buldular. Bu durumun günümüzde gözlenebildiği en iyi örnekler; Küçükçekmece, Büyükçekmece ve Terkos Gölleri çevresinde yer alan ve imparatorluğun yeni başkenti Konstantinopolis'e saldırmak için kara yoluyla batıdan gelen akınlar sırasında yağmalanmamaları için de surlarla çevrilerek koruma altına alındıkları anlaşılan, Ahmediye, Çatalca, Delkos gibi yerleşmelerdir.<sup>23</sup> Bunlardan bazıları şehir olarak tanımlanabilecek düzeyde gelişirken, sadece yüzölçümlerinin değil aynı zamanda nüfuslarının da hızla artarak imparatorluğun yeni başkentinin batısındaki arazisinin banliyö yerleşmelerini oluşturdukları da anlaşılmaktadır.



20 *Via Egnatia* hakkında: Külzer 2008: 199-202; Sayar 2010: 43-45.

21 *Via Militaris* güzergâhı ve bu yol hakkında: Külzer 2008: 194-197.

22 Bu kırsal yerleşmeler ve buralarda bulunan mezar ve adak yazıtlar hakkında: Robert 1955: 33-37; Lajtar 2000: 47 no. 17, 60-70 nos. 30-36 (Küçükçekmece/Rhegion), 51 no. 20 (Boyalık/Çatalca), 109 no. 111 (Yarımburgaz).

23 Bu köyler ve çevrelerindeki çiftlik yerleşmelerinin konumları halen çalışılmakta olan Küçükçekmece ve Büyükçekmece gölleri çevrelerindeki yerleşmelerde saptanan Eskiçağ'a ait buluntular sayesinde belgelenebilmektedir; Bu bölgenin tarihi gelişimi ve Konstantinopolis ile ilişkisi hakkında: Külzer 2008: 68-96; Sayar 2007: 113-115; Sayar 2012: 68-72.

**Kaynakça****Antik Kaynakları**

- Amm. Marc. Ammianus Marcellinus. *Rerum Gestarum Libri Qui Supersunt*, (Ed. W. Seyfarth), Teubner, Lipsiae, 1978. Pall. Chrys. Palladius. *Palladii dialogus de vita S. Joanni Chrysostomi*, (Ed. P. R. Coleman-Norton), Cambridge, 1928.
- Prokop. De Aed. Prokopius. *Opera Omnia Vol IV: De Aedificiis Libri VI*, (Ed. J. Haury), Leipzig: Teubner, 1905.
- Tab. Peut. *Tabula Peutingeriana*, (Ed. E. Weber), *Codex Vindobonensis 324*, Graz, 1976.

**Modern Kaynaklar**

- Alföldi 2004 Alföldi, M. R. 2004. *Phoenix aus der Asche Die Liburna, ein Gründungs-Monument von Constantinopolis*, Stuttgart
- Aydingün 2010 Aydingün, Ş. 2010. "Küçükçekmece Gölü Antik Feneri ve Limanları", *Uluslararası Deniz Fenerleri Sempozyumu 12-13 Haziran 2010, Şile Fenerinin 150. Yılı Kutlamaları*: 171-176.
- Aydingün vd. 2015 Aydingün, Ş. G., H. Aydingün ve O. Özdemir 2015. "Αθυρα" Athyra'ya Dair Arkeolojik Bulgular Küçükçekmece Araştırmaları", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi 150*: 1-12.
- Aydingün ve Öniz 2009 Aydingün, Ş. ve H. Öniz 2009. "Istanbul-Kucukcekmece Lake and River Basin Archaeological Ruins", *Proceedings of the 3<sup>rd</sup> International Symposium on Underwater Research*: 8-21.
- Berger 1988 Berger, A. 1988. *Untersuchungen zu den Patria Konstantinopoleos*, Poikila Byzantina 8, Bonn.
- Capizzi 1969 Capizzi, C. 1969. *L'imperatore Anastasio I (491-518)*, *Orientalia Cristiana Analecta 184*, Roma.
- Croke 1982 Croke, B. 1982. "The Date of the 'Anastasian Long Wall' in Thrace", *Greek Roman and Byzantine Studies 23/1*: 59-78.
- Crow ve Ricci 1997 Crow, J. ve A. Ricci 1997. "Investigating the hinterland of Constantinople: interim report of the Anastasian Long Wall". *Journal of Roman Archaeology 10*: 235-288.
- Curčić 2010 Ćurčić, S. 2010. *Architecture in the Balkans: From Diocletian to Süleyman the Magnificent*, London.
- Dagron 1974 Dagron, G. 1974. *Naissance d'une capitale: Constantinople et ses institutions de 330 à 451*, Paris.
- Eyice 1977-1978 Eyice, S. 1977-1978. "Tarihte Küçükçekmece", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi 6-7*: 57-123.
- Eyice 1978 Eyice, S. 1978. "Tarihte Küçükçekmece", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni 62/341*: 2-10.
- Gaitanou-Gianniou 1939 Gianniou-Gianniou, A. 1939. "Από την Ανατολικήν Θράκην. Ἡ ἐπαρχία Δέρκων", *Thrakika 12*: 161-209.
- Janin 1964 Janin, R. 1964. *Constantinople byzantine. Développement urbain et répertoire topographique*, Paris.
- Jireček 1877 Jireček, C. 1877. *Die Heerstraße von Belgrad nach Konstantinopel*. Prag.
- Külzer 2008 Külzer, A. 2008. *Ostthrakien (Europe): Tabula Imperii Byzantini 12*, Vienna.
- Lajtar 2000 Lajtar, A. 2000. *Die Inschriften von Byzantion I*, Bonn.
- Lilie 2003 Lilie, R. J. 2003. *Byzanz, Das zweite Rome*, Berlin.
- Mango 1985 Mango, C. 1985. *Le développement urbain de Constantinople (IV<sup>e</sup>-VII<sup>e</sup> siècles)*, Paris.
- Mango 2002 Mango, C. 2002. "Le mystère de la XIVe Region de Constantinople", *Travaux et Mémoires du Centre de recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance 14*: 449-455.

- Mango vd. 1995 C. Mango, G. Dagron, ve G. Greatrex 1995. *Constantinople and its Hinterland*. Aldershot.
- Mansel 1951 Mansel, A. M. 1951. "Les fouilles de Rhegion près d'Istanbul", *Actes du VI<sup>e</sup> Congrès International d'Études Byzantines 2*: 255-260.
- Meier 2009 Meier, M. 2009. *Anastasios I.: Die Entstehung des Byzantinischen Reiches*, Stuttgart.
- Müller-Wiener 1977 Müller-Wiener, W. 1977. *Bildlexikon zur Topographie Istanbuls: Byzantion-Konstantinopolis-Istanbul bis zum Beginn des 17. Jahrhunderts*, Tübingen.
- Müller-Wiener 2002 Müller-Wiener, W. 2002. *İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası*, (Çev. Ülker Sayın), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ogan ve Mansel 1942 Ogan, A. ve A. M. Mansel 1942. "Rhegion-Küçük Çekmece Hafriyatı 1940-1941 Çalışmalarına Dair İlk Rapor", *Türk Tarih Kurumu Belleten VI/21-22*: 1-36.
- Robert 1955 Robert, L. 1955. *Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques*, Vol. 10. Paris.
- Robert 1959a Robert, L. 1959. "Les inscriptions grecques de Bulgarie", *Revue de Philologie*, 33: 165-236.
- Robert 1989 Robert, L. 1989. *Opera Minora Selecta V*, Amsterdam.
- Sayar 1982 Sayar, M. H. 1982. "Beschriftete Grabstelen aus der Gegend von Byzantion", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 48*: 291-295.
- Sayar 2002 Sayar, M. H. 2002. "Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2000", *19. Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt 2*: 99-110.
- Sayar 2006 Sayar, M. H. 2002. "Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2004", *23. Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt 1*: 13-18.
- Sayar 2007 Sayar, M. H. 2007. "Doğu Trakya", *TÜBA-AR 10*: 113-115.
- Sayar 2010 Sayar, M. H. 2010. "Via Egnatia on Eastern Thrace," *Via Egnatia Revisited: Common past, common future, Proceedings VEF Conference*, Bitola, February 2009: 43-44.
- Sayar 2012 Sayar, M. H. 2012. "Geç Antikçağda Bir Dünya İmparatorluğunun Başkenti Constantinopolis'in Farklı Bir Şehirleşme Anlayışıyla Kurulmasına İlişkin Düşünceler", *Toplumsal Tarih 221*: 68-73.
- Sayar 2013 Sayar, M. H. 2013. "Hadrianopolis Savaşı ve Roma İmparatorluğu İçin Yarattığı Sonuçlar", *Toplumsal Tarih 236*: 28-33.
- Sayar 2015 Sayar, M. H. 2015. "Ziegelstempel von den Ausgrabungen am Nordwestufer des Lagunensees Küçükçekmece", *Inscriptions in Byzantium and Beyond (Veröffentlichungen zur Byzanzforschung 38)*: 187-194.
- SEG 1982 *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Leiden.
- Stamoules 1934 Stamoules, A. A. 1934. "Δέρκοι, κέντρον τῶν Μονοφυσιτῶν", *Thrakika 5*: 218-221.
- Wiewiorowski 2011 Wiewiorowski, J. 2011. "Vicarius Thraciarum in the 4<sup>th</sup> and 5<sup>th</sup> Centuries: Some Remarks", *Byzantinische Forschungen 30*: 385-410.





Harita 1 (Külzer 2008).

